

Maria Lewicka

Toruń, 1 czerwca 2020

Instytut Psychologii

Wydział Filozofii i Nauk Społecznych

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Recenzja dorobku habilitacyjnego dr Katarzyny Hamer

Dr Katarzyna Hamer jest absolwentką psychologii na Uniwersytecie Warszawskim, studia magisterskie ukończyła w roku 1999, doktorat obroniła w Instytucie Psychologii PAN w roku 2005. Od roku 1999 nieprzerwanie jest zatrudniona w Instytucie Psychologii PAN, w międzyczasie miała też dodatkowe zatrudnienia w szkołach prywatnych (2005-2009: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie; 2009-2013: Wyższa Szkoła Prawa i Przedsiębiorczości im. H. Chodkowskiej w Warszawie).

Swoją recenzję dorobku dr Katarzyny Hamer rozpocznę od zestawienia jej osiągnięć zgodnie z kryteriami oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitacyjnego.

Dorobek naukowy

- 1. Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Web of Science (WoS)/ w bazie Journal Citations Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH).**

Dr Hamer opublikowała po doktoracie (sama i we współautorstwie): 6 artykułów w czasopismach z listy JCR (3 w czasopiśmie Personality and Individual Differences, po jednym w Advances in Political Psychology, Cross-Cultural Research, Social Psychology),

- 2. Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w par. 3, dla danego obszaru wiedzy . Redakcje naukowe monografii wieloautorskich.**

Dr Hamer opublikowała 6 artykułów w czasopismach z tzw. listy B (obecnie czasopisma krajowe umieszczone na liście MNiSW), oraz jeden artykuł w czasopiśmie spoza listy, 4 rozdziały w zbiorowych monografiach polskich, 1 rozdział w monografii zagranicznej (Oxford University Press) oraz jeden podręcznik (Podstawy psychologii)

3. Autorstwo lub współautorstwo opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych.

Habilitantka nie była autorem tego typu prac

4. Liczba cytowań publikacji, Index Hirscha

Dane dostarczone przez habilitantkę są już nieaktualne, podaję zatem cytowania na dzień 31 maja 2020. Według bazy Scopus publikacje dr Hamer były cytowane 30 razy, H-index = 4, według bazy WoS liczba cytowań wynosi 17 i H-index = 3. Według popularnej bazy Google Scholar liczba cytowań wynosi 65, H-index = 5. Ponieważ większość prac, zwłaszcza w czasopismach międzynarodowych, została opublikowana niedawno, dane te świadczą o zainteresowaniu wynikami badań autorki.

5. Kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach

Dr Hamer była kierownikiem jednego grantu NCN (grant Harmonia) oraz wykonawcą w sześciu projektach, w tym w czterech we współpracy międzynarodowej

6. Międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność naukową

Habilitantka otrzymała trzy nagrody za plakaty konferencyjne i jedną za prezentację konferencyjną

7. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Dr Hamer po doktoracie prezentowała ustne referaty na 28 konferencjach międzynarodowych, 11 krajowych, na 6 konferencjach międzynarodowych i 6 konferencjach krajowych prezentowała plakaty. Na dwóch międzynarodowych konferencjach była organizatorką panelu, a na jednej - symposium. Przewodniczyła też kilku sesjom na konferencjach.

II. Dorobek dydaktyczny, popularyzatorski, organizacyjny oraz współpraca międzynarodowa

1. Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki i sztuki

Dr Katarzyna Hamer prowadziła zajęcia w kilku szkołach prywatnych (wykłady, seminaria, ćwiczenia, opieka indywidualna nad pracami studentów). Jest aktywna na polu popularyzacji nauki (13 popularnych artykułów w różnych czasopismach: Psychologia w Szkole, Style i Charaktery, Academia). Uczestniczyła też w Festiwalu Nauki.

2. Opieka nad studentami i doktorantami

Dr Katarzyna Hamer była promotorem 66 obronionych prac magisterskich (Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Wyższa Szkoła Prawa i Przedsiębiorczości im. Chodkowskiej, SWPS w Warszawie), oraz promotorem pomocniczym 11 prac magisterskich (SWPS w Warszawie).

3. Udział w komitetach redakcyjnych czasopism, aktywność recenzyjna.

Habilitantka nie uczestniczyła w komitetach redakcyjnych, zrecenzowała jeden artykuł dla czasopisma Political Psychology.

4. Członkostwo w organizacjach naukowych, komitetach, fundacjach, i aktywność organizatorska

Habilitantka jest członkiem czterech towarzystw naukowych (w tym trzech międzynarodowych). Jest też członkiem zarządu Fundacji na rzecz Rozwoju Polskiej Psychologii im. T. Tomaszewskiego.

5. Udział w konsorcjach i sieciach badawczych, uczestnictwo w programach europejskich, kierowanie projektami we współpracy z naukowcami z innych ośrodków lub z przedsiębiorcami.

Habilitantka była wykonawcą w sieci doskonałości (SAFE) w ramach 6 Programu ramowego UE (2004-2007), kierowanego przez Tadeusza Tyszkę

6. Wykonywane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców

Dr Katarzyna Hamer opublikowała na zamówienie Wydawnictwa Format AB podręcznik „Podstawy psychologii”.

7. Staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich.

Habilitantka ma na swoim koncie cztery staże zagraniczne, tygodniowe i dwutygodniowe w takich ośrodkach jak Universidad de Talca w Chile, Universidad Catolica del Norte w Chile, dwa staże w Western Kentucky University w USA.

8. Podsumowanie

Pod względem liczebności dorobek dr Katarzyny Hamer jest dość umiarkowany (kilkanaście publikacji w ciągu ostatnich 15 lat) ale wystarczający do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego. Sześć publikacji w czasopismach z listy JCR, jeden duży grant NCN realizowany we współpracy międzynarodowej, udział w kilku innych grantach realizowanych we współpracy międzynarodowej, publikacje w większości w kooperacji międzynarodowej, to wszystko wskazuje, że Habilitantka jest aktywnym badaczem, wykraczającym poza lokalne podwórko. Jej aktywność międzynarodowa obejmuje publikacje we współpracy z autorami z zagranicy, badania międzykulturowe, członkostwo w międzynarodowych towarzystwach, aktywny udział w międzynarodowych konferencjach. Do dokumentacji habilitacyjnej Habilitantka dołączyła też bardzo pozytywne rekomendacje od swoich międzynarodowych współpracowników. Czytając jej bardzo dobrze przygotowany i wyczerpujący autoreferat odnosiłam wrażenie, że autorka ma bardzo bogaty dorobek empiryczny i publikacyjny, okazuje się jednak, że wiele cytowanych źródeł to odniesienia do wystąpień konferencyjnych, a samych publikacji jest znacznie mniej. Sugeruje to, że Habilitantka prawdopodobnie dysponuje jeszcze sporym materiałem empirycznym, który będzie mogła opublikować. Ze słabych stron dorobku habilitantki wymienię jej brak doświadczeń redakcyjnych (jedna recenzja artykułu w czasopiśmie to niewiele). Na uwagę i pozytywną ocenę zasługuje duży dorobek dydaktyczny, w tym kilkadziesiąt prac magisterskich powstałych pod jej kierunkiem, a także autorstwo podręcznika.

III. Ocena osiągnięcia naukowego

Jako swoje osiągnięcie naukowe dr Katarzyna Hamer przedstawiła cykl ośmiu publikacji pod zbiorczym tytułem: „Szerokie identyfikacje społeczne: uwarunkowania, predyktory,

konsekwencje”. Na cykl ten składają się trzy artykuły empiryczne opublikowane w czasopiśmie *Personality and Individual Differences* (wkład Habilitantki, odpowiednio, 96, 45 i 50 procent), jeden artykuł oparty na badaniach jakościowych i porównaniach międzynarodowych w czasopiśmie *Cross-Cultural Research* (własny wkład Habilitantka szacuje na 70%), duży artykuł przeglądowy dotyczący głównego tematu cyklu (identyfikacji z ludzkością), opublikowany we współautorstwie międzynarodowym w czasopiśmie *Political Psychology* (wkład Habilitantki 20%) oraz trzy autorskie wcześniejsze rozdziały w krajowych wydawnictwach zbiorowych, poświęcone szeroko rozumianym tożsamościom Polaków.

Tematem wiodącym swojego habilitacyjnego dorobku dr Hamer uczyniła „szerokie identyfikacje społeczne”, czyli identyfikacje ponadlokalne i ponadnarodowe, przede wszystkim „ogólnoludzkie” (*identification with humanity*). Inspiracją do podjęcia badań w tym zakresie była niewątpliwie współpraca z amerykańskim badaczem Samem McFarlandem. Autorka zaadaptowała jego narzędzie pomiaru identyfikacji ogólnoludzkiej (IWAH) do warunków polskich i wykorzystywała je później do własnych badań w kraju i w porównaniach międzynarodowych. Dokonała też, co ważne, sprawdzenia międzykulturowej ekwiwalencji narzędzia w czterech krajach (Polsce, USA, Wielkiej Brytanii i Meksyku).

Pojęcie identyfikacji globalnej, z całą ludzkością, przewija się od dłuższego czasu w psychologii społecznej, przyjmując różne nazwy. Jeżeli kolejne identyfikacje przedstawimy bowiem jako zawierające się w sobie kręgi, to oczywiście na najwyższym poziomie znajdziemy krąg odpowiadający „całej ludzkości”. Równocześnie od dawna zastanawiano się, czy tak szeroka identyfikacja jest w ogóle możliwa. Jeżeli bowiem warunkiem identyfikacji z grupą własną jest obecność grupy obcej (a w każdym razie „innej”), to kto, jaka grupa, jest przeciwstawna do „całej ludzkości”: istoty żywe nie będące ludźmi, istoty pozaziemskie, przyroda nieożywiona? Kategoria „ludzkość” nie spełnia też kryteriów „dobrych identyfikacji” założonych w teorii optymalnego poziomu dystynktywności Marylin Brewer (kategoria powinna być niezbyt wąska, aby zapewnić możliwość realizacji motywu przynależności, ale też niezbyt szeroka, aby możliwa była realizacja motywu dystynktywności – odrębności od innych). Kategoria „ludzkość” jest tak pojemna, że ten drugi motyw realizowany być nie może. Rodzi się zatem pytanie, czy ta kategoria jest „z tej samej parafii”, co kategorie takie jak „rodzina”, „lokalna społeczność”, „naród”, a także „generacja”, „płeć” czy „rasa”. Wymienione kategorie są naturalne, w tym sensie, że są funkcją „cech zadanych” jednostce –

ktos rodzi się tu, a nie gdzie indziej; w tej rodzinie, a nie innej; w tym kraju, a nie innym; gdzie mówi się takim, a nie innym językiem; rodzi się z taką płcią, a nie inną; dzieli doświadczenia generacyjne z taką grupą wiekową, a nie inną itd. itd. Kategoryzacja jest wtedy wynikiem dwóch niejako nakładających się procesów: spostrzegania podobieństwa wewnątrz kategorii ale też różnicowania w stosunku do kategorii innych. W przypadku kategorii szerokich, takich jak „ludzkość” ten naturalny proces tworzenia kategorii się załamuje. Pojawia się zatem pytanie, czy mechanizm wytwarzania kategorii szerokich nie jest inny niż mechanizm wytwarzania kategorii węższych. O ile w przypadku kategorii węższych ich treść jest człowiekowi narzucona przez czynniki zewnętrzne (miejsce urodzenia, rocznik urodzenia, płeć, pozycję społeczną rodziny itd.), a więc ma charakter niejako aprioryczny, o tyle w drugim przypadku, aby wytworzyć poczucie, że tworzy się jedność z całą ludzkością trzeba wykonać pewien wysiłek, aby tę heterogeniczną kategorię sprowadzić do „wspólnego mianownika”, a to wcale nie jest łatwe. Prawdopodobnie uczestniczą w tym inne procesy – bardziej indywidualizujące poszczególnych członków grupy (stąd udział empatii, która wszak zakłada indywidualizację człowieka, z którym empatyzujemy), a z drugiej procesy prowadzące do przypisania wszystkim tej samej istoty („bycia człowiekiem”) – stąd udział wartości ogólnych typu uniwersalizm, egalitaryzm itd. Wszystkie badania, w których prosi się osoby badane o ocenę stopnia identyfikacji z różnymi kategoriami pokazują, że kategorie szerokie wybierane są znacznie rzadziej niż „naturalne” kategorie wąskie, takie jak rodzina, generacja wiekowa, miejsce zamieszkania czy naród. Sugeruje to, że wytworzenie takich kategorii jest bardziej wymagające. Trochę mi w pracach dr Hamer zabrakło pogłębionej refleksji nad psychologicznymi mechanizmami, które umożliwiają wytworzenie tak ogólnej kategorii w porównaniu z kategoriami bardziej „naturalnymi” (w pracach dr Hamer jest dużo o predyktorach i korelatkach IWAH ale to nie to samo). Pewnym kierunkiem dalszych poszukiwań może być zaobserwowana przez Habilitantkę podwójna natura konstruktów IWAH, który przynajmniej w pewnych warunkach ujawnia dwa czynniki: nazwane „troską” (indywidualizująca empatia) oraz „więzią” (obecność wspólnej kategorii).

Przedstawione do oceny dzieło habilitacyjne jest dość heterogeniczne ale bardzo bogate informacyjnie. Dwa artykuły (oba opublikowane w *Personality and Individual Differences*) prezentują badania pokazujące na związek tożsamości narodowej ze skłonnością do wybaczenia win w kontekście międzynarodowym (Niemcom i Rosjanom). W dwóch

badaniach autorzy pokazują, że rodzaj związku tożsamości narodowej z tendencją do wybaczenia (ujemny lub nie) zależy od tego, który aspekt (czy rodzaj) tożsamości narodowej zostaje uwypuklony: gdy górę bierze gloryfikacja własnego narodu, grupowa tożsamość narcystyczna, związek ten jest negatywny, gdy jednak wytrąci się tę komponentę, a uwypukli element konstruktywnej tożsamości, właśnie „ludzkiej” – związek ten staje się pozytywny. Wynik ten jest ciekawy również ze względu na to, co mówi o naturze „zdrowej” tożsamości narodowej – wygląda na to, że jej istotnym elementem jest właśnie identyfikacja „ogólnoludzka”.

Dwa teksty w zbiorze, „What lies beneath? Predictors of identification with all humanity” (*PAID*) oraz „Global human identification and citizenship: A review of psychological studies” (*Political Psychology*) to pogłębione studia nad naturą identyfikacji ogólnoludzkiej, jej predyktorami, korelatami i konsekwencjami. Wśród omawianych zmiennych przewidujących IWAH autorzy koncentrują się na bezpośrednich predyktorach negatywnych takich jak etnocentryzm, RWA, oraz SDO, oraz na głębszej warstwie predyktorów pozytywnych: skłonności do empatii, uniwersalistycznych wartościach oraz zmiennej osobowościowej: otwartości na doświadczenie. Drugi tekst jest podsumowaniem wszystkich przeprowadzonych dotąd badań z uwzględnieniem skali IWAH i jest kopalnią informacji na ten temat. Ja za szczególnie interesujący uważam fakt braku związku między standardowymi zmiennymi poznawczymi (inteligencją, potrzebą poznania, potrzebą domknięcia itd.) a identyfikacją ogólnoludzką. Również style wychowawcze nie mają wprost przełożenia na siłę tej identyfikacji w wieku dorosłym. Czyni to ten konstrukt wyjątkowo ciekawym z punktu widzenia dalszych badań. Wiele przedstawionych w przeglądzie wyników badań jest dość oczywistych. Znaczenie tego konstruktu i dalszych prac nad nim upatruję w jego aplikacyjnej wartości: osoby identyfikujące się z ludzkością są bardziej skłonne podejmować działania prospołeczne, angażować się na rzecz osób upośledzonych, dbać o środowisko naturalne itd.

Za bardzo interesujący w dorobku Habilitantki uważam tekst, który wprowadzie nie dotyczy wprost identyfikacji ogólnoludzkiej ale jest próbą zmierzenia się z nieostrą kategorią „grupa etniczna”, opublikowany w czasopiśmie *Cross-Cultural Research*. Pojęcia tego używamy wielokrotnie w różnych sondażach, prosząc osoby badane o określenie swojej „etniczności”, nie wnikając w to, jak jest ono przez nie rozumiane. Stąd próba

uporządkowania wiedzy na ten temat, oraz pokazanie, że znaczenie pojęcia „grupa etniczna” czy „etnos” zależy od kultury i doświadczeń osób badanych uważam za niezwykle cenne. Tekst jest świetnie napisany i jest doskonałym przeglądem literatury i poglądów na ten temat. Warstwa empiryczna to jakościowe badanie prowadzone w czterech kulturach i ich bardzo szczegółowa analiza pokazująca na heterogeniczny sposób rozumienia pojęcia, w znacznym stopniu uzależniony od doświadczeń kulturowych badanego (np. w Polsce „etniczny” jest w zasadzie równoznaczny z „narodowy”, ale już w Wielkiej Brytanii czy USA nie).

Trzy pozostałe teksty dołączone do dzieła habilitacyjnego (trzy rozdziały w krajowych monografiach) uważam za mniej interesujące niż poprzednie prace, niemniej połączone z nimi tematycznie. Dwa z tych tekstów analizują siłę różnych rodzajów tożsamości w oparciu o dostępne sondaże (PGSS i OMNIBUS), trzeci koncentruje się na związku identyfikacji ogólno ludzkiej z płcią biologiczną i psychologiczną. Generalnie wyniki dotyczące związku identyfikacji z płcią biologiczną zdają się sugerować, że kobiety częściej identyfikują się z węższymi kręgami, podczas kiedy mężczyźni wykazują identyfikacje szersze. Myślę, że wiele zmiennych dodatkowych pośredniczy w tych zależnościach i dlatego należy z dużą ostrożnością wyprowadzać wnioski, co zresztą autorka czyni. Zwłaszcza związek z płcią psychologiczną wymaga pewnie dalszych badań, obecne badania obejmowały bowiem bardzo małą grupę osób (około 90).

Ogółem stwierdzam, że dr Katarzyna Hamer przedstawiła jako swoje dzieło habilitacyjne wartościowy dorobek świadczący o dobrym warsztacie metodologicznym, umiejętności prowadzenia badań międzykulturowych, a także o bardzo dobrym przygotowaniu teoretycznym i dużej erudycji.

Dorobek towarzyszący

Dorobek towarzyszący dołączony do dokumentacji obejmuje prace podejmujące różne wątki. Znajdujemy tu kilka tekstów, które wprost dotyczą szerokich identyfikacji, ale które do „dzieła” nie zostały włączone. Jednym jest artykuł w rumuńskim czasopiśmie anglojęzycznym, przedstawiający wyniki badań sondażowych z kilku fal PGSS, pokazujących na pozytywny związek szerokich identyfikacji z dobrostanem (w istocie na związek siły wszystkich identyfikacji z dobrostanem). Sugeruje to, że (jestem o tym zresztą przekonana)

istnieje zmienna „siły identyfikacji w ogóle” , której towarzyszy zadowolenie z życia (co jest przyczyną czego, to inna kwestia). Innym tekstem jest polskojęzyczny tekst również powiązany tematycznie z dziełem „Wybaczanie międzygrupowe, a szerokie identyfikacje społeczne”. W autoreferacie Habilitantka przytacza arcyciekawe eksperymentalne badania prowadzone razem z Markiem Drogoszem nad związkiem między identyfikacjami, a tendencją do infra- i dehumanizacji, a także badania międzykulturowe na ten temat, ale są one jedynie omówione w artykule przeglądowym (*Political Psychology*) i nie doczekały się jeszcze oddzielnej publikacji.

Kilka pobocznych wątków to korelaty tzw. Big Two (percepcji świata przez pryzmat wymiarów wspólnotowości i sprawczości) i ich związku z negatywizmem społecznym. Autorka otrzymała wyniki wskazujące na bardziej pozytywny obraz osób widzianych przez pryzmat kategorii wspólnotowych. Inny wątek dotyczy powodów kłamstwa uczniów i studentów. Spośród tych „variów” najciekawszy z pewnością jest tekst poświęcony biografii Rafała Lemkina, polskiego Żyda, autora pojęcia „ludobójstwo”, którego postać zdecydowanie warto przypomnieć Polakom. Z pewnością był to też człowiek o bardzo szerokiej identyfikacji ogólnoludzkiej.

Ogółem ten dodatkowy dorobek uważam za bardzo heterogeniczny, są w nim prace słabsze, też pod względem redakcyjnym, ale wystarczający i częściowo uzupełniający główny nurt badań Habilitantki.

Ocena ogólna

Biorąc pod uwagę pozytywną ocenę dzieła habilitacyjnego oraz kryteria określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz w Rozporządzeniu, wnoszę zatem o nadanie dr Katarzynie Hamer stopnia doktora habilitowanego w obszarze nauk społecznych w dziedzinie psychologia.

Prof. dr hab. Maria Lewicka